

Rozdział 1. Zagadnienia ogólne prawa handlowego

§ 1. Pojęcie prawa handlowego

Literatura: *K. Bilewska, A. Chłopecki*, Prawo handlowe, Warszawa 2017; *P. Bielski*, Prowadzenie przedsiębiorstwa jako cecha konstrukcyjna spółki jawnej w prawie polskim, Pr. Spół. 2009, Nr 2; *A. Calus*, Miejsce instytucji prawa handlowego w procesie komercjalizacji prawa cywilnego. Uwagi w związku z pracami nad nowym kodeksem cywilnym, [w:] Instytucje prawa handlowego; *A. Cieśliński*, Wspólnotowe prawo gospodarcze, Warszawa 2003; *J. Frąckowiak*, Handlowe czynności kreujące, PPH 2008, Nr 12; *J. Frąckowiak*, Instytucje prawa handlowego w Kodeksie cywilnym, Rej. 2003, Nr 6; *J. Frąckowiak*, O konieczności dalszych zmian prawa cywilnego szczególnie w odniesieniu do podmiotów i umów w obrocie gospodarczym, PPH 1999, Nr 3; *T. Giaro*, Prawo handlowe czy gospodarcze? Kilka modeli historycznych, [w:] Prawo handlowe XXI w.; *B. Gneta*, Prawo przedsiębiorstwa jako prawo handlowe XXI wieku, [w:] Prawo handlowe XXI w.; *J. Jacyszyn*, „Wolny zawód” – anachronizm czy istotne pojęcie prawne?, PPH 2015, Nr 11; *W.J. Katner*, Przedsiębiorca i konsument w projekcie księgi pierwszej nowego kodeksu cywilnego – do czego zmierza Komisja Kodyfikacyjna?, [w:] Prawo handlowe XXI w.; *A. Kidyba*, Kultura legislacyjna w kodeksach handlowych, PPH 2015, Nr 7; *A. Kidyba*, Niektóre skutki dla obrotu handlowego wprowadzenia trzeciej kategorii podmiotowej, PPH 2004, Nr 12; *A. Kidyba*, Prowadzenie przedsiębiorstwa w spółkach osobowych jako cecha warunkująca powstanie spółki, [w:] *A. Nowicka* (red.), Prawo prywatne czasu przemian. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Sołtysińskiemu, Poznań 2005; *A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak, P. Bryłowski*, Spółki kapitałowe w praktyce, Gdańsk 2003; *K. Kopaczyńska-Pieczniak*, Dobre obyczaje i zasady współżycia społecznego w prawie spółek handlowych, AUMCS 2016, t. 63, z. 2; *K. Kopaczyńska-Pieczniak*, Zasada uczciwości kupieckiej jako zasada prawa handlowego, SIL 2016, t. 25, Nr 1; *K. Kruczałak*, Prawo handlowe. Zarys wykładu, Warszawa 1997; *J. Lic*, Znaczenie zwyczaju handlowego dla prawa prywatnego (uwagi do projektu nowego kodeksu cywilnego), [w:] Instytucje prawa handlowego; *J. Lic, M. Łuc*, Definicje pojęć „działalność gospodarcza” i „przedsiębiorca” (potrzeba rewizji), PiP 2008, z. 10; *T. Mróz, M. Stec* (red.), Prawo gospodarcze prywatne, Warszawa 2009; *J. Napierała*, Korzystanie przez spółki ze swobody przedsiębiorczości, SPP 2015, Nr 1; *J. Okolski* (red.), Prawo handlowe, Warszawa 2008; *J. Okolski, W. Opalski*, Znaczenie prawa handlowego w świetle koncepcji jedności prawa cywilnego, PPH 1992, Nr 1; *M. Poźniak-Niedzielska*, Gdzie jest teraz prawo handlowe, [w:] Sto lat polskiego prawa handlowego; *U. Promińska*, Kilka uwag na temat regulacji firmy w przepisach kodeksu cywilnego i w projekcie kodeksu cywilnego, [w:] Prawo handlowe XXI w.; *M. Saffan*, Umowy związane z obrotem gospodarczym jako najważniejsza kategoria czynności handlowych, PPH 1998, Nr 2; *R. Skubisz, E. Skrzydło-Tefelska* (red.), Prawo europejskie. Zarys wykładu, Lublin 2003; *R. Trzaskowski*, Działalność gospodarcza w rozumieniu przepisów prawa cywilnego na tle orzecznictwa, Głosa 2006, Nr 2; *S. Włodyka* (red.), System Prawa Handlowego, t. 1, Prawo handlowe – część ogólna, Warszawa 2009; *K. Wyrwińska, M. Wyrwiński*, Ewolucja koncepcji jedności prawa cywilnego. Uwagi na tle nowelizacji kodeksu cywilnego w związku z ochroną przedsiębiorców będących osobami fizycznymi, [w:] Sto lat polskiego prawa handlowego; *C. Żulawska*, Zasady prawa gospodarczego prywatnego, Warszawa 2007.

I. Definicja prawa handlowego

- 1 Podstawy prawa prywatnego, w tym prawa handlowego, były tworzone w okresie przedwojennym. Wówczas ogół stosunków w sferze obrotu prawnogospodarczego regulowało prawo handlowe, będące gałęzią prawa prywatnego. Podstawowym aktem prawnym regulującym te stosunki było rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.6.1934 r. – Kodeks handlowy (Dz.U. Nr 57, poz. 502 ze zm.). Kodeks ten ukształtowany został w oparciu o kryterium podmiotowe, którego podstawą było pojęcie kupca. W ten sposób przyjęto kryterium subiektywne opierające się na rozwiązaniu przyjętym przez niemiecki Kodeks handlowy (*Handelsgesetzbuch* – HGB). Jednak jednocześnie ustawodawca definiował czynności handlowe jako czynności dokonywane przez kupca w związku z prowadzoną przez niego działalnością. W ten sposób wykształciła się dualistyczna koncepcja regulacji stosunków majątkowych przez prawo cywilne (obróć powszechny) i prawo handlowe (obróć gospodarczy). Ten ostatni rozumiany był nie tylko jako wymiana dóbr i usług za pośrednictwem pieniądza, ale towarzyszące tej wymianie i powstające w jej procesie stosunki prawne między jej uczestnikami (*K. Kruczalak*, Prawo, s. 17). Cechą tych stosunków jest to, że co najmniej jeden uczestnik (obróć półprofesjonalny, jednostronnie gospodarczy) lub wszyscy uczestnicy (obróć profesjonalny, dwustronnie gospodarczy) prowadzą działalność gospodarczą w sposób trwały i zawodowy, co najczęściej wiąże się z prowadzeniem przedsiębiorstwa na własny rachunek i w celach zarobkowych.

Cechą charakterystyczną stosunków handlowych było również użycie cywilistycznej metody regulacji stosunków prawnych, czyli powszechne posługiwanie się **umową**. Tak więc cechą stosunków gospodarczych poddanych regulacji cywilistycznej była ekwiwalentność świadczeń i zasada równorzędności podmiotów. W okresie powojennym zasady te uległy zdeformowaniu przez wykorzystywanie instrumentów prawa administracyjnego (przede wszystkim decyzji administracyjnej) do wpływania na stosunki gospodarcze.

- 2 Wejście w życie w 1965 r. ustawy z 23.4.1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 1610) spowodowało zmianę dualistycznej regulacji stosunków majątkowych przez prawo cywilne i handlowe, na rzecz koncepcji **jedności prawa cywilnego**. Jednak, jak sądzę, nie może to prowadzić do wniosku, że zasada jedności prawa cywilnego oznacza odejście od podziału na prawo handlowe i prawo cywilne powszechne. Wydaje się, że zasadę tę wprowadzono przede wszystkim po to, aby Kodeks cywilny objął swym zasięgiem również stosunki między jednostkami gospodarki uspołecznionej (*J. Frąckowiak*, O konieczności, s. 7–8). Poddanie odrębnej regulacji działania jednostek gospodarki uspołecznionej, jako dominującej grupy podmiotów stojącej w opozycji do podmiotów prywatnych, mogło doprowadzić do wydzielenia tzw. prawa gospodarczego opartego na zupełnie odmiennych regułach działania niż te, w których obowiązywały reguły rynkowe. W ten sposób, mimo że doszło do osłabienia wykorzystywania tradycyjnych metod regulacji obrotu gospodarczego (umowa) i częściowego tworzenia podstaw prawa gospodarczego, jednostki gospodarki uspołecznionej podlegały przepisom Kodeksu cywilnego. Jednocześnie jednak art. VI ustawy z 23.4.1964 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 94 ze zm.) uchylił przepisy Kodeksu handlowego, utrzymując w mocy tylko niektóre z nich, dotyczące spółek jawnych, z ograniczoną odpowiedzialnością i akcyjnych. W stosunku do tych spółek pozostały w mocy przepisy o firmie, rejestrze, prokurze, a w odniesieniu do stosunków handlu zagranicznego – przepisy art. 518–524 i 531 KH. W ten sposób z kodyfikacji prawa handlowego pozostały jedynie fragmenty odnoszące się do niektórych grup podmiotów (łącznie z przywróconą w 1991 r. spółką komandytową), ale zrezygnowa-

no z regulacji odnoszących się do czynności handlowych, określających pojęcie i rodzaje tych czynności.

Ustawa z 28.7.1990 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 55, poz. 321 ze zm.) utrzymała w mocy jedność prawa cywilnego (art. 1 KC). Jednak utrzymanie zasady jedności prawa cywilnego na wzór rozwiązań przyjętych m.in. we Włoszech i Szwajcarii, gdzie stosunki gospodarcze zarówno profesjonalne, jak i nieprofesjonalne (powszechne) poddane są jednolitej regulacji prawnej, wymaga zastanowienia. W dobie gospodarki rynkowej, opartej na zasadzie wolności podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej, nie znajdujemy kompleksowego zespołu norm, które mogłyby stanowić podstawę regulacji tych stosunków. Należy przede wszystkim zwrócić uwagę na istniejące dyrektywy interpretacyjne, dające podstawę wyróżnienia obrotu profesjonalnego (półprofesjonalnego), które zmuszają do wyodrębnienia prawa handlowego. Należą do nich (zob. *J. Okolski*, [w:] *Prawo*, s. 15–16): wolność gospodarcza, bezpieczeństwo obrotu, szybkość (tempo) obrotu, specyficzne wymogi dotyczące finansowania (kredyt) i sposobu rozliczania, trwałość stosunków, ich szablonowość, podwyższony poziom wymagań wobec profesjonalistów. Nie powinno być więc wątpliwości, że – mimo tendencji wzmacniania zasady jedności prawa cywilnego – należy wyodrębnić prawo handlowe jako samodzielną dyscyplinę prawną. Należy przez nią rozumieć zespół norm prawa prywatnego regulujący organizację przedsiębiorców oraz dokonywanie między nimi (dwustronnie lub choćby jednostronnie) czynności handlowych (por. również *K. Kruczalak*, *Prawo*, s. 21; *J. Okolski*, [w:] *Prawo*, s. 11).

Od prawa handlowego należy wyraźnie odróżnić tzw. publiczne prawo gospodarcze będące częścią prawa publicznego, a charakteryzujące się tym, że reguluje stosunki odnoszące się do interesu publicznego, w szczególności stosunki organów państwowych z podmiotami (w tym przedsiębiorcami) przy posługiwaniu się metodą administracyjnoprawną (decyzja). Nie powinno się zaliczać do publicznego prawa gospodarczego stosunków przedsiębiorców, chociaż w literaturze podejmowane są takie próby. Z pewnością nie można zakwestionować relacji między państwem (jego organami) a uczestnikami obrotu, ale w dobie gospodarki rynkowej powinno to stanowić margines działań (zwany poprzednio zarządzaniem gospodarką narodową).

Rozwinięcie zasady jedności prawa cywilnego ma miejsce również w noweli Kodeksu cywilnego dokonanej ustawą z 14.2.2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 49, poz. 408). W przepisach tych ma miejsce dalsze ujednolicenie regulacji odnoszących się do obrotu powszechnego i handlowego. W szczególności doszło do przeniesienia regulacji dotyczącej prokury i firmy do Kodeksu cywilnego. Generalnie należy pozytywnie ocenić te zmiany, gdyż poprzednio tylko wyróżniona grupa spółek mogła czynić użytek z metod konstruowania, korzystania czy dodatkowej ochrony prawa do firmy. Podobnie rzecz się miała w przypadku prokury, której mogły używać tylko spółki handlowe. Przedmiotem zmian w Kodeksie cywilnym jest również m.in. wyodrębnienie trzeciej kategorii podmiotowej, zmodyfikowanie pojęcia przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym, wprowadzenie definicji przedsiębiorcy, konsumenta oraz modyfikacje związane z zawieraniem umów.

Niniejsze opracowanie oparte jest na dwóch kryteriach, pozwalających, zgodnie z przedstawioną definicją, na wyróżnienie prawa handlowego: podmiotowego (przedsiębiorca) i przedmiotowego (umowy handlowe). Nie powinno już budzić wątpliwości wyodrębnienie kategorii podmiotowej, gdyż po ewolucji historycznej (kupiec, jednostka gospodarki społecznej i nieuspołecznionej, podmiot gospodarczy) przepisy posługują się pojęciem przedsiębiorcy. Podstawowym pojęciem dla prawa handlowego staje się obecnie definicja przedsiębiorcy przyjęta w ustawie z 14.2.2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz

niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 49, poz. 408). **Przedsiębiorcami** są: osoba fizyczna, osoba prawna oraz jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej, której ustawa przyznaje zdolność prawną, prowadząca we własnym imieniu działalność gospodarczą lub zawodową (art. 43¹ KC). Nie jest to jedyna definicja przedsiębiorcy. Na użytek specyficznych sfer działania przedsiębiorstw przyjmuje się ponadto inne definicje (por. *Nb. 12–18*).

Wyraźne podstawy wyróżnienia kategorii podmiotowej wynikają ponadto z utrzymania, a obecnie wzmocnienia kategorii spółek prawa handlowego przez uchwalenie nowego Kodeksu spółek handlowych i nowe określenie przedsiębiorcy przyjęte w Kodeksie cywilnym.

Działalnością gospodarczą jest zorganizowana działalność zarobkowa, wykonywana we własnym imieniu i w sposób ciągły (art. 3 ustawy z 6.3.2018 r. – Prawo przedsiębiorców, tekst jedn. Dz.U. z 2024 r. poz. 236 ze zm.).

Podejmowanie, wykonywanie i zakończenie działalności gospodarczej jest wolne dla każdego na równych prawach (art. 2 PrPrzed). Wolność gospodarcza wyrażona w tym przepisie nie ma jednak charakteru absolutnego. Do najważniejszych jej ograniczeń należy zaliczyć wymóg posiadania koncesji, zezwolenia lub wpisu do rejestru działalności regulowanej (art. 37 ust. 1 PrPrzed).

Artykuł 36 ustawy z 20.8.1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 685 ze zm.) wprowadził listę podmiotów, które podlegają rejestracji w Krajowym Rejestrze Sądowym. **Nie wyczerpuje to katalogu przedsiębiorców, wskazuje jednak na tych, którzy są rejestrowani w KRS.** Można ich określić mianem przedsiębiorców rejestrowych. Z kolei przedsiębiorcy będący osobami fizycznymi wpisywani są nie do KRS, ale do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej. Podstawowymi jednak kryteriami uznania za przedsiębiorcę są te, które zostały określone w art. 4 PrPrzed. Na potwierdzenie zamiaru uznania osób wpisywanych jako przedsiębiorców przepisy KrRejSU nazywają ten rejestr „Rejestrzem przedsiębiorców”.

W rozumieniu art. 36 KrRejSU **przedsiębiorcami** są:

- 1) spółki jawne,
- 2) europejskie zgrupowania interesów gospodarczych,
- 3) spółki partnerskie,
- 4) spółki komandytowe,
- 5) spółki komandytowo-akcyjne,
- 6) spółki z ograniczoną odpowiedzialnością,
- 7) proste spółki akcyjne,
- 8) spółki akcyjne,
- 9) spółki europejskie,
- 10) spółdzielnie,
- 11) spółdzielnie europejskie,
- 12) przedsiębiorstwa państwowe,
- 13) instytuty badawcze i instytuty działające w ramach Sieci Badawczej Łukasiewicz,
- 14) towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych,
- 15) towarzystwa reasekuracji wzajemnej,
- 16) inne osoby prawne, jeżeli prowadzą działalność gospodarczą i podlegają obowiązkowi wpisu do rejestru (np. fundacje, stowarzyszenia),
- 17) oddziały przedsiębiorców zagranicznych działających na terytorium RP,
- 18) główne oddziały zagranicznych zakładów ubezpieczeń,
- 19) główne oddziały zagranicznych zakładów reasekuracji,
- 20) instytucje gospodarki budżetowej.

Na wyżej wymienionej liście nie ma obecnie osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, choć są one przedsiębiorcami. **Wiąże się to z innym systemem rejestrowania tych osób w Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej.** Ponadto dotyczy to wspólników spółek cywilnych w zakresie prowadzonej przez nich działalności gospodarczej.

Inne zagadnienie związane jest z pojęciem **czynności handlowych**. Kategorii tej nie można opierać na jednoznacznych wyróżnikach metodologicznych, gdyż w naszym prawie nie istnieje definicja tej kategorii czynności ani nie została też normatywnie wyodrębniona regulacja takich czynności (*M. Saffan, Umowy*, s. 1). Jednak bezsprzecznie wskazane już cechy obrotu gospodarczego, a przede wszystkim jego specjalizacja, wymagają regulacji często odbiegających od klasycznego unormowania w prawie cywilnym materialnym. Oznacza to, że do obrotu gospodarczego należy stosować ogólne przepisy prawa handlowego, z uwzględnieniem przepisów szczególnych. Już obecnie przepisy Kodeksu cywilnego regulują, choć nie zawsze kompleksowo (np. umowa przewozu), kategorię umów handlowych. Należy podzielić pogląd, że specyfika stosunków handlowych może doprowadzić do powtórnego wyodrębnienia ogólnej regulacji czynności handlowych (*M. Saffan, Umowy*, s. 1; *J. Okolski, W. Opalski, Znaczenie*, s. 1; *ciż, Reforma*, s. 68 i nast.).

Przyjmując kryterium podmiotowo-przedmiotowe, definiujące pojęcie prawa handlowego, obecnie możemy uznać, że wyróżnienie umów handlowych ma podstawę *de lege lata* (*M. Saffan, Umowy*, s. 1).

Wiele przepisów Kodeksu cywilnego odwołuje się bezpośrednio do przedsiębiorców (np. art. 43¹, 118, art. 355 § 2, art. 358¹ § 4, art. 385⁴ § 1, art. 563 § 2, art. 765, 774, 794). Używane tam terminy: „prowadzenie działalności gospodarczej”, „prowadzenie przedsiębiorstwa”, należy traktować jako podstawę wyróżnienia kategorii czynności handlowych, umów w szczególności. Z drugiej strony, określenia: „w zakresie prowadzonej działalności gospodarczej” (art. 355 § 2 KC), „w zakresie swojej działalności gospodarczej (producent)” (art. 449¹ § 1 KC), „poza zakresem działalności gospodarczej” (art. 449³ § 1 KC), „podmiot, który zawodowo trudni się załatwianiem czynności dla innych” (art. 736 KC), pozwalają na wyodrębnienie specjalnej kategorii, ogólnie określanej przedsiębiorcami.

Dlatego też, druga część niniejszego opracowania (rozdział III) odnosi się do umów handlowych, rozumianych jako dokonywane w ramach działalności zawodowej lub zarobkowej danego podmiotu będącego uczestnikiem obrotu gospodarczego (*M. Saffan, Umowy*, s. 1).

W ramach prawa handlowego wyodrębniły się wyspecjalizowane przedmioty (dyscypliny – *K. Kruczałak, Prawo*, s. 35). Uważam jednak, że prawo spółek należy zaliczyć do prawa przedsiębiorców *sensu stricto* w ramach prawa handlowego. Wśród najważniejszych wskazać możemy: prawo autorskie i wynalazcze, prawo papierów wartościowych, prawo wekslowe i czekowe, prawo upadłościowe. Możemy więc dojść do wniosku, że zdefiniowane prawo handlowe, jako prawo regulujące organizację przedsiębiorców i dokonywanych między nimi czynności handlowych, rozumiane jest jako prawo handlowe *sensu stricto*, natomiast uzupełnione przez wyspecjalizowane dyscypliny tworzy prawo handlowe *sensu largo*.

5

6

II. Źródła prawa handlowego

- 7 Źródłem prawa handlowego są przede wszystkim **przepisy prawa stanowionego, regulacje umowne** tworzone przez strony, odpowiednie **postanowienia umów międzynarodowych**.

Nie bez znaczenia dla prawa handlowego są również **zwyczaje**, a także **orzecznictwo sądowe i wypowiedzi doktryny**, których jednak nie można zaliczyć do źródeł prawa.

- 8 Bezsprzecznie do najważniejszych aktów prawnych, będących źródłem prawa handlowego, należą:

- 1) ustawa z 15.9.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (tekst jedn. Dz.U. z 2024 r. poz. 18);
- 2) ustawa z 23.4.1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 1610);
- 3) ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 1550 ze zm.);
- 4) ustawa z 28.2.2003 r. – Prawo upadłościowe (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 1520 ze zm.);
- 5) ustawa z 15.5.2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 2309 ze zm.);
- 6) ustawa z 6.3.2018 r. – Prawo przedsiębiorców (tekst jedn. Dz.U. z 2024 r. poz. 236);
- 7) ustawa z 6.3.2018 r. o zasadach uczestnictwa przedsiębiorców zagranicznych i innych osób zagranicznych w obrocie gospodarczym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 470 ze zm.);
- 8) ustawa z 6.3.2018 r. o Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej i Punkcie Informacji dla Przedsiębiorcy (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 541 ze zm.);
- 9) ustawa z 29.7.2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 646 ze zm.);
- 10) ustawa z 29.7.2005 r. o ofercie publicznej i warunkach wprowadzania instrumentów finansowych do zorganizowanego systemu obrotu oraz o spółkach publicznych (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 2554 ze zm.);
- 11) ustawa z 28.4.1936 r. – Prawo wekslowe (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 282 ze zm.);
- 12) ustawa z 28.4.1936 r. – Prawo czekowe (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 462 ze zm.);
- 13) ustawa z 20.8.1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 685 ze zm.);
- 14) rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 17.11.2014 r. w sprawie szczegółowego sposobu prowadzenia rejestrów wchodzących w skład Krajowego Rejestru Sądowego oraz szczegółowej treści wpisów w tych rejestrach (Dz.U. poz. 1667 ze zm.).

Druga grupa przepisów regulujących prawo handlowe wiąże się, z jednej strony, ze szczegółowością rozwiązań, a z drugiej – z ich poważną dynamiką i zmiennością. Można zaryzykować tezę, że lista ta będzie ulegała permanentnym zmianom, polegającym na wydawaniu coraz nowszych aktów i uchylaniu obowiązujących. Do przepisów tych, regulujących szczegółowo stosunki prawa handlowego, należą:

- 1) ustawa z 25.9.1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 437 ze zm.);
- 2) ustawa z 30.8.1996 r. o komercjalizacji i niektórych uprawnieniach pracowników (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 343 ze zm.);
- 3) ustawa z 16.9.1982 r. – Prawo spółdzielcze (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 648 ze zm.);

- 4) ustawa z 22.7.2006 r. o spółdzielni europejskiej (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 2043 ze zm.);
- 5) ustawa z 6.4.1984 r. o fundacjach (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 166 ze zm.);
- 6) ustawa z 7.4.1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r. poz. 2261 ze zm.);
- 7) ustawa z 22.3.1989 r. o rzemiośle (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r. poz. 2159 ze zm.);
- 8) ustawa z 30.4.2010 r. o instytutach badawczych (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 498 ze zm.);
- 9) ustawa z 11.9.2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 656 ze zm.);
- 10) ustawa z 30.5.1989 r. o izbach gospodarczych (tekst jedn. Dz.U. z 2019 r. poz. 579);
- 11) ustawa z 29.8.1997 r. – Prawo bankowe (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 2488 ze zm.);
- 12) ustawa z 18.9.2001 r. – Kodeks morski (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 1309 ze zm.);
- 13) ustawa z 3.7.2002 r. – Prawo lotnicze (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 2110 ze zm.);
- 14) ustawa z 15.11.1984 r. – Prawo przewozowe (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r. poz. 8 ze zm.);
- 15) ustawa z 16.2.2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 1689 ze zm.);
- 16) ustawa z 12.5.2011 r. o kredycie konsumenckim (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 1028 ze zm.);
- 17) ustawa z 16.4.1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 1233);
- 18) ustawa z 9.4.2010 r. o udostępnianiu informacji gospodarczych i wymianie danych gospodarczych (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 2160 ze zm.);
- 19) ustawa z 23.8.2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 845 ze zm.);
- 20) ustawa z 19.8.2011 r. o usługach płatniczych (tekst jedn. Dz.U. z 2024 r. poz. 30 ze zm.);
- 21) ustawa z 7.7.1994 r. – Prawo budowlane (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 682 ze zm.);
- 22) ustawa z 9.6.2011 r. – Prawo geologiczne i górnicze (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 633 ze zm.);
- 23) ustawa z 30.6.2000 r. – Prawo własności przemysłowej (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 1170 ze zm.);
- 24) ustawa z 8.3.2013 r. o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 1790 ze zm.);
- 25) ustawa z 30.5.2014 r. o prawach konsumenta (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 2759 ze zm.);
- 26) ustawa z 16.12.2016 r. o zasadach zarządzania mieniem państwowym (tekst jedn. Dz.U. z 2024 r. poz. 125).

Źródłem prawa handlowego może być **ponadto prawo umowne**. W tym przypadku są to tzw. ogólne warunki umów (*K. Kruczalak*, Prawo, s. 84). Obecnie wzorce umowne mogą być wydawane przez każdy podmiot prawa, który uczestniczy w obrocie cywilnoprawnym. Zmieniona została więc zasada, że może je wydawać tylko ten podmiot, któremu przepis rangi ustawy przyznawał kompetencje do wydawania wzorców umownych.

Jak już wspomniano, dla prawa handlowego znaczenie mają również **zwyczaje**. Po-
przednio, zgodnie z art. 1 KH, do źródeł prawa handlowego (obok Kodeksu handlowego i ustaw szczególnych) zaliczano powszechnie obowiązujące w państwie prawo zwyczajowe. Obecnie, wobec uchylecia art. 1 KH, należy podać w wątpliwość uznanie prawa zwy-

9

10

czajowego jako źródła prawa. Jednak – co podkreśla się w doktrynie (*J. Okolski*, [w:] *Prawo*, s. 21; *K. Kruczałak*, *Prawo*, s. 55) – istotne znaczenie w prawie handlowym mają zwyczaje. Przez zwyczaj należy rozumieć pewne zasady zachowania się przedsiębiorców. Same w sobie nie mają cech prawotwórczych, ale często albo konkretne przepisy odsyłają do zwyczaju (np. art. 56, art. 65 § 1, art. 354 KC), albo zwyczaj ten na tyle kształtuje stosunki prawne, że następstwem określonych zachowań jest wydanie normy prawnej.

Na rozwój prawa handlowego wpływają również (nie będąc źródłem prawa) orzecznictwo sądowe i wypowiedzi doktryny (literatura, piśmiennictwo).

- 11 Z punktu widzenia członkostwa Polski w Unii Europejskiej coraz większe znaczenie będą mieć **przepisy prawa UE** (*A. Kidyba, K. Kopaczynska-Pieczniak, P. Bryłowski*, *Spółki kapitałowe*, s. 249–251). W tym kontekście wypada wskazać na tzw. prawo pierwotne, tj. umowne prawo międzynarodowe, które dało początek strukturom wspólnotowym oraz spowodowało ewolucję wspólnot w istniejącą dziś Unię Europejską. Powołane normy (traktaty założycielskie, ich uzupełnienia i modyfikacje) stanowią podstawy funkcjonowania Unii Europejskiej (por. *R. Poźdźik*, [w:] *R. Skubisz, E. Skrzydło-Tefelska* (red.), *Prawo europejskie*, s. 129–130). Możemy ponadto wyróżnić następujące źródła wtórnego prawa wspólnotowego w dziedzinie prawa handlowego:

- 1) rozporządzenia,
- 2) dyrektywy,
- 3) inne formy.

Ad 1) W odróżnieniu od dyrektywy **rozporządzenia** (art. 288 TFUE, dawny art. 249 TWE) **obowiązują bezpośrednio, stanowiąc automatycznie element ustawodawstwa (wewnętrznego) poszczególnych państw członkowskich**. Rozporządzenia są więc instrumentem ujednolicania, a nie tylko harmonizacji prawa. **Normy rozporządzenia mają pierwszeństwo przed ustawami krajowymi państw członkowskich**. Rozporządzenia mają charakter norm generalno-abstrakcyjnych, tzn. wiążą one instytucje unijne, państwa członkowskie oraz krajowe sądy i urzędy. Poza dyrektywami powstaje unijne prawo spółek handlowych. Dyrektywy prowadzą jedynie do harmonizacji ustawodawstw państw członkowskich, podczas gdy – jak to już zostało stwierdzone – **rozporządzenia stanowią prawo jednolite dla krajów członkowskich. Wskazać należy na rozporządzenia:**

- 1) **rozporządzenie Rady (WE) Nr 2137/85** z 25.7.1985 r. w sprawie europejskiego ugrupowania interesów gospodarczych (Dz.Urz. WE L 199, s. 1);
- 2) **rozporządzenie Rady (WE) Nr 2157/2001** z 8.10.2001 r. w sprawie statutu spółki europejskiej (*Societas Europea* – SE) (Dz.Urz. WE L 294, s. 1);
- 3) **rozporządzenie Rady (WE) Nr 1435/2003** z 22.7.2003 r. w sprawie statutu spółdzielni europejskiej (SCE) (Dz.Urz. UE L 207, s. 1 ze zm.).

Ad 2) W prawie unijnym podstawowym instrumentem legislacyjnym w zakresie prawa spółek jest forma dyrektywy (art. 288 TFUE, dawny art. 249 TWE). Należy pamiętać, że **dyrektywy wydawane na podstawie TWE adresowane są do państw członkowskich UE i podlegają dopiero implementacji do wewnętrznego porządku prawnego poszczególnych państw**. Te ostatnie są związane określonym terminem, ale mają jednak pewną swobodę przy dokonywaniu tego przystosowania. Zakres tej swobody może być różny i wynika on z samego tekstu danej dyrektywy. **Dyrektywy są instrumentem harmonizacji, nie zaś ujednolicenia prawa spółek.**

W zakresie prawa spółek można wskazać:

- 1) dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1132 z 14.6.2017 r. w sprawie niektórych aspektów prawa spółek (Dz.Urz. UE L 169, s. 46), która weszła w życie

z dniem 20.7.2017 r. Stanowi ona swoistą „kodyfikację” prawa spółek na szczeblu Unii Europejskiej. Stanowi rodzaj tekstu jednolitego, który obejmuje dotychczasowe:

- a) Szóstą dyrektywę Rady 82/891/EWG z 17.12.1982 r. dotyczącą podziału spółek akcyjnych (Dz.Urz. WE L 378, s. 47),
 - b) Jedenastą dyrektywę Rady 89/666/EWG z 21.12.1989 r. dotyczącą wymogów ujawniania informacji odnośnie do oddziałów utworzonych w Państwie Członkowskim przez niektóre rodzaje spółek podlegające prawu innego państwa (Dz.Urz. WE L 395, s. 36),
 - c) dyrektywę 2005/56/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 26.10.2005 r. w sprawie transgranicznego łączenia się spółek kapitałowych (Dz.Urz. UE L 310, s. 1),
 - d) dyrektywę 2009/101/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 16.9.2009 r. w sprawie koordynacji gwarancji, jakie są wymagane w państwach członkowskich od spółek w rozumieniu art. 48 akapit drugi Traktatu, w celu uzyskania ich równoważności, dla zapewnienia ochrony interesów zarówno wspólników, jak i osób trzecich (Dz.Urz. UE L 258, s. 11),
 - e) dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/35/UE z 5.4.2011 r. dotyczącą łączenia się spółek akcyjnych (Dz.Urz. UE L 110, s. 1) oraz
 - f) dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/30/UE z 25.10.2012 r. w sprawie koordynacji gwarancji, jakie są wymagane w państwach członkowskich od spółek w rozumieniu art. 54 akapit drugi Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, w celu uzyskania ich równoważności, dla ochrony interesów zarówno wspólników, jak i osób trzecich w zakresie tworzenia spółki akcyjnej, jak również utrzymania i zmian jej kapitału (Dz.Urz. UE L 315, s. 74);
- 2) Ósmą dyrektywę Rady 84/253/EWG z 10.4.1984 r. w sprawie zatwierdzania osób odpowiedzialnych za dokonywanie ustawowych kontroli dokumentów rachunkowych (Dz.Urz. WE L 126, s. 20);
 - 3) Dwunastą dyrektywę w brzmieniu ustalonym dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/102/WE z 16.9.2009 r. w sprawie prawa spółek, dotyczącą jednoosobowych spółek z ograniczoną odpowiedzialnością (Dz.Urz. UE L 258, s. 20), która uchyliła dyrektywę Rady 89/667/EWG z 21.12.1989 r. w sprawie jednoosobowych spółek z ograniczoną odpowiedzialnością (Dz.Urz. WE L 395, s. 40);
 - 4) Trzynastą dyrektywę 2004/25/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 21.4.2004 r. w sprawie ofert przejęcia (Dz.Urz. UE L 142, s. 12);
 - 5) Piętnastą dyrektywę Rady 2001/86/WE z 8.10.2001 r. uzupełniającą statut spółki europejskiej w odniesieniu do uczestnictwa pracowników (Dz.Urz. WE L 294, s. 22).
 - 6) dyrektywę 2006/43/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 17.5.2006 r. w sprawie ustawowych badań rocznych sprawozdań finansowych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych, zmieniającą dyrektywy Rady 78/660/EWG i 83/349/EWG oraz uchylającą dyrektywę Rady 84/253/EWG (Dz.Urz. UE L 157, s. 87);
 - 7) dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/34/UE z 26.6.2013 r. w sprawie rocznych sprawozdań finansowych, skonsolidowanych sprawozdań finansowych i powiązanych sprawozdań niektórych rodzajów jednostek (Dz.Urz. UE L 182, s. 19). Dyrektywa ta uchyliła Czwartą dyrektywę Rady 78/660/EWG z 25.7.1978 r. w sprawie rocznych sprawozdań finansowych niektórych rodzajów spółek (Dz.Urz. WE L 222, s. 11) oraz Siódmą dyrektywę Rady 83/349/EWG z 13.6.1983 r. w sprawie skonsolidowanych sprawozdań finansowych (Dz.Urz. WE L 193, s. 1).

Dyrektywy są wydawane przez kompetentne organy Unii we wszelkich dziedzinach objętych legislacją wspólnot. Powołane akty prawa mają na celu harmonizację legislacji między państwami członkowskimi w celu osiągnięcia założeń Unii. Podawanie przykładowej choćby listy dyrektyw spowodowałoby znaczny wzrost objętości niniejszego podręcznika i z tego względu nie zawarto takiego zestawienia.

Ad 3) Poza wymienionymi źródłami, tj. rozporządzeniami i dyrektywami, organy UE **mogą wydawać decyzje** (art. 288 TFUE). **Decyzje są konkretnymi, indywidualnymi regulacjami dla jednostkowych przypadków i obowiązują podmioty, do których są adresowane (nie są normami generalno-abstrakcyjnymi).** Można je porównywać z aktami administracyjnymi wydawanymi w obszarze wewnątrzpaństwowym. Decyzje, podobnie jak rozporządzenia, obowiązują bezpośrednio i mogą swoim adresatom bezpośrednio przyznawać prawa i obowiązki.

Oprócz wymienionych aktów prawnych, które mają dla swoich odbiorców charakter wiążący, istnieją również inne instrumenty prawa unijnego, które jednak skutku takiego nie wywierają. Przede wszystkim wymienić należy tutaj **zalecenia (rekomendacje) i opinie** (art. 288 TFUE) wydawane przez Komisję Europejską, jak również przez Parlament Europejski oraz Radę Europejską. Zalecenia adresowane są przede wszystkim do państw członkowskich, rzadziej do podmiotów indywidualnych. Celem zaleceń i opinii jest przedstawienie adresatom stanowiska wydającego je organu w danej sprawie. Wymienione akty nie mają charakteru prawnie wiążącego, ich działanie opiera się na autorytecie organu wydającego zalecenie lub opinię.

Oprócz omówionych powyżej instrumentów wydawane są również **tzw. dokumenty konsultacyjne (green papers)**, zawierające kompleksową analizę obowiązującego stanu prawnego i propozycje zmian. Ponadto wspomnieć jeszcze można komunikaty Komisji, które mają podobny cel, choć mniejszy rozmiar i zakres.

Źródłem prawa jest również **orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE)** w Luksemburgu, a więc **prawo precedensowe**. Trybunał Sprawiedliwości i Sąd dokonują wykładni prawa unijnego. Kompetencje jurysdykcyjne omawianych organów dotyczą zarówno prawa pierwotnego, jak i wtórnego, przy czym zadania jurysdykcyjne powołanych organów sądowych są wykonywane również wspólnie z sądami państw członkowskich, gdyż sądy krajowe mają obowiązek z urzędu przestrzegać prawa unijnego (por. *J.D. Mouton*, [w:] *R. Skubisz, E. Skrzydło-Tefelska* (red.), *Prawo europejskie*, s. 172).

Wypracowane przez Europejski Trybunał Sprawiedliwości – obecnie Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej, zasady ogólne (będące odzwierciedleniem wspólnych tradycji konstytucyjnych państw członkowskich) pozwalają na uzupełnienie luk i stosowanie często zbyt ogólnych unormowań zgodnie z celami realizowanymi przez UE (por. *A. Cieśliński*, *Wspólnotowe prawo*, s. 11). W sytuacji gdy normy pierwotnego prawa wspólnotowego nakazują interpretację przepisów krajowych w sposób odpowiadający treści i celom unormowań UE, szczególnego znaczenia nabierają tzw. orzeczenia wstępne. Powołana instytucja pozwala TSUE na kontrolę ważności i interpretację aktów prawa unijnego, co z kolei umożliwia sądom krajowym prawidłowe stosowanie przepisów unijnych w jednostkowych sprawach. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej rozstrzyga ponadto m.in. skargi przeciwko państwom członkowskim (o naruszenie zobowiązań traktatowych), skargi przeciwko instytucjom UE (w tym w szczególności w przedmiocie stwierdzenia nieważności aktu organu UE) oraz wiele innych.

Bogaty dorobek orzeczniczy Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości, a obecnie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej stał się silnym fundamentem integracji, gdyż

w praktyce hipotezy norm prawnych zawartych w traktatach oraz aktach unijnych mają zakres wynikający z wypowiedzi Trybunału Sprawiedliwości i Sądu, dawniej – Trybunału oraz Sądu Pierwszej Instancji.

§ 2. Przedsiębiorca, przedsiębiorstwo, konsument

Literatura: *R. Adamus*, Istota struktur holdingowych, *Myśl Ekonomiczna i Prawna* 2008, Nr 4; *M. Bednarek*, Przedsiębiorstwo jako przedmiot czynności prawnych – spory doktrynalne z perspektywy praktyki obrotu, *SP* 2009, Nr 3; *P. Bielski*, Prowadzenie przedsiębiorstwa jako cecha konstrukcyjna spółki jawnej w prawie polskim, *Pr. Spół.* 2009, Nr 2; *P. Bielski*, Spółka kapitałowa w organizacji a status przedsiębiorcy, *PPH* 2002, Nr 6; *G. Bieniek*, Spółka kapitałowa w organizacji a status przedsiębiorcy, *PPH* 2002, Nr 6; *T. Bieniek*, Klientela jako przedmiot wkładu niepieniężnego, *Pr. Spół.* 2002, Nr 4; *P. Blajer*, Nabycie przedsiębiorstwa będącego przedmiotem zapisu windykacyjnego. Aspekty materialno- i proceduralnoprawne, Warszawa 2017; *J. Cecelak*, Rynek aniołów biznesu w Europie, *Zeszyty Naukowe PWSZ w Płocku* 2015, t. XXI; *E.K. Czech*, Koncesje i zezwolenia jako składniki przedsiębiorstwa, *PPH* 2006, Nr 5; *J. Firlit*, Przedsiębiorstwo w polskim prawie prywatnym, *Acta UWr, PPiA* 2018, Nr 1; *J. Frąckowiak*, Oznaczanie podmiotów prowadzących działalność gospodarczą (handlową), *GSP* 1998, t. V; *Z. Gawlik*, Forma umowy o oddanie przedsiębiorstwa do odpłatnego korzystania, *PIP* 2006, z. 4; *E. Gniewek*, Przysługujące przedsiębiorcy prawo do nieruchomości jako składnik jego przedsiębiorstwa, [w:] *Prawo handlowe XXI w.*; *B. Gnela*, Uwagi o kodeksowej definicji konsumenta oraz jej zgodności z prawem unijnym, [w:] *M. Jagielska, E. Rott-Pietrzyk, A. Wiewiórkowska-Domagalska* (red.), *Kierunki rozwoju europejskiego prawa prywatnego. Wpływ europejskiego prawa konsumenckiego na prawo krajowe*, Warszawa 2012; *S. Gołębiewski*, Koncerny w polskim systemie prawa, *Pr. Spół.* 2006, Nr 3; *S. Gurgul*, Przedsiębiorstwo i zorganizowana część przedsiębiorstwa w postępowaniu upadłościowym i restrukturyzacyjnym (prowadzenie, dzierżawa, sprzedaż), cz. 1–4, *MoP* 2020, Nr 1–4; *F. Grzegorzczak*, Prawo konsumenckie w Unii Europejskiej. Aspekty systemowe harmonizacji, Warszawa 2009; *M. Habdas*, Przedsiębiorstwo w znaczeniu podmiotowym, *KPP* 2002, z. 2; *M. Habdas*, Utrata wartości przedsiębiorstwa jako szkoda, [w:] *Rozprawy z prawa prywatnego*; *A.G. Harla*, Pojęcie kupca i przedsiębiorcy w prawie polskim (1918–2005), *PPH* 2006, Nr 12; *J. Jacyszyn*, Wykonywanie wolnych zawodów w Polsce, Warszawa 2004; *M. Jagodziński*, Pojęcie przedsiębiorcy i przedsiębiorstwa w świetle obowiązujących regulacji prawnych, *Przegląd Prawa Egzekucyjnego* 2011, Nr 2; *A. Jakubecki, A. Kidyba, J. Mojak, R. Skubisz*, *Prawo spółek. Zarys*, Warszawa 1999; *B. Jeżyńska*, Producent rolny jako przedsiębiorca, *Lublin* 2008; *A. Jędrzejewska*, Podmiotowość prawna spółki cywilnej będącej podmiotem gospodarczym, *PPH* 1993, Nr 7; *A. Karolak*, Stosunki wewnątrzholdingowe, *Pr. Spół.* 2001, Nr 6; *W.J. Katner*, Kupiec, podmiot gospodarczy, przedsiębiorca. Ewolucja pojęciowa, *GSP* 1999, t. V; *W.J. Katner*, Przedsiębiorca i konsument w projekcie księgi pierwszej nowego kodeksu cywilnego – do czego zmierza Komisja Kodyfikacyjna?, [w:] *Prawo handlowe XXI w.*; *W.J. Katner*, Spółki handlowe jako przedsiębiorcy według Kodeksu cywilnego i Kodeksu spółek handlowych, *MoP* 2015, Nr 7; *M. Kepiński*, Zbycie przedsiębiorstwa, [w:] *Rozprawy z prawa prywatnego*; *A. Kidyba* (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2012; *A. Kidyba*, Dwie drogi spółki cywilnej, *MoP* 2001, Nr 20; *A. Kidyba*, Galimatias z przedsiębiorcami, *Rzeczp.* z 18–19.6.2003 r.; *A. Kidyba*, Mały i średni przedsiębiorca jako kategoria normatywna, *Pr. Spół.* 2000, Nr 2; *A. Kidyba*, Prowadzenie przedsiębiorstwa w spółkach osobowych jako cecha warunkująca powstanie spółki, [w:] *A. Nowicka* (red.), *Prawo prywatne czasu przemian. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Sołtyśniskiemu*, Poznań 2005; *A. Kidyba*, Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. Komentarz, Warszawa 2009; *A. Kidyba* (red.), *Spółka z o.o. w praktyce*, Warszawa 2003; *A. Kidyba, K. Kopaczynska-Pieczniak, P. Bryłowski*, *Spółki kapitałowe w praktyce*, Gdańsk 2003; *A. Kidyba, K. Kopaczynska-Pieczniak, P. Bryłowski*, *Prawo spółek handlowych*, Warszawa 2010; *A. Kidyba, K. Kruczalak*, Pojęcie przedsiębiorcy i jego znaczenie w obowiązującym prawie, *Rej.* 1998, Nr 3; *Z. Kobot*, *Struktury holdingowe*, Zielona Góra

1993; K. Kopaczyńska-Pieczniak, Spółka z o.o. w praktyce, Warszawa 1999; C. Kosikowski, Pojęcie działalności gospodarczej, [w:] M. Zieliński (red.), W kręgu teoretycznych i praktycznych aspektów prawoznawstwa. Księga jubileuszowa Profesora Bronisława Ziemianina, Szczecin 2005; C. Kosikowski, Pojęcie przedsiębiorcy w prawie polskim, PiP 2001, z. 4; K. Kruczałak, Prawo handlowe. Zarys wykładu, Warszawa 1997; R. Kwaśnicki, Umowy holdingowe w prawie prywatnym oraz podatkowym, R. Pr. 2005, Nr 4; T. Leipert, Istota koncernu a art. 4 § 1 pkt 4 lit. f k.s.h., PPH 2006, Nr 2; J. Lic, M. Łuc, Definicje pojęć „działalność gospodarcza” i „przedsiębiorca” (potrzeba rewizji), PiP 2008, z. 10; M. Litwińska, Pojęcie przedsiębiorstwa w prawie cywilnym i handlowym. Przedsiębiorstwo jako przedmiot obrotu, PPH 1993, Nr 4; P. Łętowski, Ewolucja terminu „przedsiębiorca” w prawie prywatnym oraz publicznym od II Rzeczypospolitej do czasów współczesnych, Przegląd Prawa Publicznego 2011, Nr 4; A. Madala, 100 lat pojęcia „przedsiębiorcy” w prawie polskim – ewolucja i stan obecny. Część 1 – od niepodległości do niepodległości (1918–1991), Co do zasady. Studia prawne i analizy 2019, Nr 1; J. Malarczyk, Pojęcie przedsiębiorstwa zarobkowego prowadzonego w większym rozmiarze, Rej. 2000, Nr 4; Z. Miczek, Osoba fizyczna jako przedsiębiorca – na tle ustawy o swobodzie działalności gospodarczej i kodeksu cywilnego, PPH 2005, Nr 9; R. Molski, Aniołowie biznesu a polityka wspierania rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, [w:] Sto lat polskiego prawa handlowego; T. Mróz, E. Bieniek-Koronkiewicz, Kontrowersje wokół pojęcia „przedsiębiorca”, Pr. Spół. 2003, Nr 6; J.P. Naworski, Przedsiębiorca i przedsiębiorstwo w polskim prawie prywatnym, cz. 1–2, PPH 2015, Nr 8; J.P. Naworski, Przedsiębiorca w polskim prawie cywilnym (materialnym i procesowym) de lege lata i de lege ferenda. Toruń 2011; J.P. Naworski, Przedsiębiorca versus konsument w prawie polskim, SPP 2018, Nr 1; E. Norek, Przedsiębiorstwo jako przedmiot obrotu gospodarczego, Warszawa 1997; E. Norek, Przedsiębiorstwo w obrocie gospodarczym, Warszawa 2008; J. Okolski (red.), Prawo handlowe, Warszawa 2008; A. Opalski, Koncern w polskim prawie spółek, PPH 1998, Nr 7; M. Pawełczyk, Przedsiębiorca w świetle ustawy o swobodzie działalności gospodarczej, R. Pr. 2005, Nr 6; M. Pelczyński, Przedsiębiorstwo (art. 55¹ KC) wielopodmiotowe – istota i reżim prawny, cz. 1–2, MoP 2017, Nr 3, Nr 4; A. Pęczyk-Tofel, S. Tofel, Obrót udziałami lub akcjami przez spółkę holdingową, Pr. Spół. 2009, Nr 7–8; M. Pietraszewski, Czy rolnik indywidualny jest przedsiębiorcą w świetle kodeksu cywilnego, PPH 2010, Nr 4; A. Piotrowska, Zbycie przedsiębiorstwa a przejście praw i obowiązków publicznoprawnych, PPH 2006, Nr 9; K. Pietrzykowski (red.), Kodeks cywilny, t. 1, Komentarz do art. 1–449(10), Warszawa 2020; M. Piotrowska, Notariusz – nietypowy przedsiębiorca?, Rej. 2007, Nr 7–8; M. Poźniak-Niedzielska, Pojęcie przedsiębiorstwa a jego majątek, AUMCS 1982, vol. XXIX; M. Poźniak-Niedzielska, Zbycie przedsiębiorstwa w świetle zmian w kodeksie cywilnym, PiP 1991, z. 6; W. Pyziół, A. Szumański, I. Weiss, Prawo spółek, Bydgoszcz 1998; M. Romanowski, Między ciszą, MPH 2018, Nr 4; J. Rudowicz, J. Jacyszyn, Oddział spółki – tworzenie i funkcjonowanie, Kraków 1999; J. Sieńczyło-Chlabisz, E. Bieniek-Koronkiewicz, Podejmowanie i wykonywanie działalności gospodarczej, Warszawa 2002; S. Soltysieński (red.), System Prawa Prywatnego, t. 17A i 17B, Prawo spółek kapitałowych, Warszawa 2010; S. Soltysieński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, Kodeks spółek handlowych, t. 1, 2, 3 i 4, Warszawa 2001, 2002, 2003, 2007, 2008; T. Staranowicz, Podstawowe problemy regulacji koncernu w prawie spółek, KPP 2009, z. 2; L. Stecki, Holding, Toruń 1999; R. Stefanicki, Przejęcie części przedsiębiorstwa w świetle ostatniego orzecznictwa, [w:] Sto lat polskiego prawa handlowego; R. Stefanicki, Wymogi staranności zawodowej przedsiębiorcy (w świetle dyrektywy o nieuczciwych praktykach handlowych, PiP 2010, z. 4; J.A. Strzępka (red.), P. Pinior, W. Popiołek, H. Urbańczyk, E. Zielińska, Kodeks spółek handlowych. Komentarz z orzecznictwem, Warszawa 2009; M. Romanowski, Między ciszą a ciszą sprawy się kołyszają – wołanie o spółkę cichą pod „marką 3F”, MPH 2018, Nr 4; T. Szancilo, Przedsiębiorca w prawie polskim, PPH 2005, Nr 3; T. Szczurowski, Cywilnoprawna definicja przedsiębiorcy – uwagi de lege lata i de lege ferenda, [w:] Instytucje prawa handlowego; J. Szwaja (red.), Ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji. Komentarz, Warszawa 2012; M. Szydło, Charakter prawny oddziałów przedsiębiorców zagranicznych, Glosa 2004, Nr 12; J. Taborek-Mazur, Holding jako podmiot rachunkowości, Warszawa 2010; P. Tamowicz, Business Angels. Pomocna dłoń kapitału, Gdańsk 2007; R. Trzaskowski, Działalność gospodarcza w rozumieniu przepisów prawa cywilnego na tle orzecznictwa – przegląd orzecznictwa, Glosa 2006, Nr 2; H. Urbańczyk, Przedsiębiorstwo

jako aport w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością, Pr. Spół. 1999, Nr 9; J. Wiak, Rozszerzenie ochrony konsumenckiej w kodeksie cywilnym, PUG 2020, Nr 5; S. Włodyka, Prawo gospodarcze. Zarys systemu, t. 1, Część ogólna, Warszawa 1981; S. Włodyka, Prawo koncernowe, Kraków 2003; S. Włodyka (red.), System Prawa Handlowego, t. 1, Prawo handlowe – część ogólna, Warszawa 2009; P. Wąż, Koncern umowny w prawie polskim, Pr. Spół. 2007, Nr 11; P. Wąż, Środki służące realizacji zasady jawności powiązań koncernowych w kodeksie spółek handlowych, Rej. 2009, Nr 1; K. Wyrwińska, M. Wyrwiński, Ewolucja koncepcji jedności prawa cywilnego. Uwagi na tle nowelizacji kodeksu cywilnego w związku z ochroną przedsiębiorców będących osobami fizycznymi, [w:] Sto lat prawa handlowego; P. Zaporowski, Czy przedsiębiorcą może być osoba fizyczna niemająca pełnej zdolności do czynności prawnych?, Pal. 2006, Nr 7–8.

I. Definicja przedsiębiorcy

Na przestrzeni lat, niezależnie od ustroju panującego w Polsce, regulacja odnosząca się do działalności gospodarczej oparta była na systemie podmiotowym. Zgodnie z takim rozwiązaniem najistotniejsze było zdefiniowanie podmiotu prowadzącego działalność gospodarczą.

12

W prawie handlowym w okresie przedwojennym – aż do uchylenia przepisu art. 2 § 1 KH – głównym pojęciem było pojęcie kupca. **Kupcem** był ten, kto we własnym imieniu prowadził przedsiębiorstwo zarobkowe (por. W.J. Katner, Kupiec, s. 171 i nast.). Zgodnie z Kodeksem handlowym nie uważano za prowadzenie przedsiębiorstwa prowadzenia gospodarstw rolnych, leśnych, ogrodniczych, hodowlanych, rybnych, łowieckich i pszczelarskich oraz wykonywania wolnych zawodów. Kupcy, którzy prowadzili przedsiębiorstwo w większym rozmiarze, zaliczani byli do grupy kupców rejestrowych (w prawie niemieckim *Vollkaufmann*), a pozostali byli kupcami nierejestrowymi (*Minderkaufmann*). Uchylenie przepisów odnoszących się do kupca (art. 2–4, 7–9, 11–12 KH) nie było całkowite. Nie uchylono bowiem art. 5 i 6, zgodnie z którymi spółki handlowe były kupcami rejestrowymi, które musiały być wpisane do rejestru handlowego. Ponadto szereg przepisów utrzymanych w mocy operowało i operuje nadal pojęciem kupca (m.in. art. 23 § 2, art. 24, 26, 60 KH). Pojęcie kupca powinno być zastąpione słowami „spółka prawa handlowego”.

Uchylenie pojęcia kupca wiązało się z pewną jego nieadekwatnością do obowiązującego w Polsce ustroju. Słowo „kupiec” było i jest używane raczej jako techniczno-potoczne określenie strony umowy sprzedaży (kupujący). Zastąpienie terminu „kupiec” wiązało się z wprowadzeniem kategorii **jednostki gospodarczej**, w szczególności podziału na jednostki gospodarki uspołecznionej i nieuspołecznionej. Termin „jednostka gospodarcza” był nie tylko terminem języka prawniczego, ale również prawnego. Za jednostkę gospodarczą uważano każdą jednostkę organizacyjną powołaną do prowadzenia stałej działalności gospodarczej (K. Kruczalak, Prawo, s. 83). Ustawa z 23.12.1988 r. o działalności gospodarczej (Dz.U. Nr 41, poz. 324 ze zm.) wprowadziła nowe pojęcie podmiotu gospodarczego, które w sensie podmiotowym zastąpiło pojęcie kupca i jednostki gospodarczej. Zastąpienie terminu „kupiec” dokonało się m.in. w art. 1 rozporządzenia Prezydenta RP z 24.10.1934 r. – Prawo upadłościowe (tekst jedn. Dz.U. z 1991 r. Nr 118, poz. 512 ze zm.) i w art. 1 rozporządzenia Prezydenta RP z 24.10.1934 r. – Prawo o postępowaniu układowym (Dz.U. Nr 93, poz. 836 ze zm.). Nie chodziło jednak o zwykłe zastępowanie pojęć, ale bardziej o nadanie innego sensu temu określeniu. Trudno bowiem zgodzić się z twierdzeniem, że pojęcie podmiotu gospodarczego pokrywa się z terminem „kupiec” czy „przedsiębiorca”. Wydaje się, że między tymi terminami zachodzą określone różnice jakościowe.

Zgodnie z art. 2 ust. 2 DziałGospU podmiotem prowadzącym działalność gospodarczą (**przedsiębiorcą**) była osoba fizyczna, osoba prawna, a także jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej, utworzona zgodnie z przepisami prawa, jeżeli jej przedmiot działania obejmował prowadzenie działalności gospodarczej. Z kolei **działalnością gospodarczą**, w rozumieniu DziałGospU, była

działalność wytwórcza, budowlana, handlowa i usługowa, prowadzona w celach zarobkowych i na własny rachunek podmiotu wykonującego taką działalność.

Z powyższego wynikały dwie przesłanki warunkujące bycie podmiotem gospodarczym:

- 1) należało być osobą fizyczną, prawną lub jednostką organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej;
- 2) należało prowadzić działalność gospodarczą w celach zarobkowych i na własny rachunek.

Definicja zawarta w art. 2 DziałGospU wywoływała określone wątpliwości. Wiązały się one zarówno z aspektem przedmiotowym (działalność zarobkowa), jak i podmiotowym (jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej). Celem osoby podejmującej działalność gospodarczą powinien być zysk, gdyż to on stanowi istotę działalności gospodarczej. Występuje on wówczas, gdy wszystkie wartości majątkowe w określonym okresie przewyższają sumę zobowiązań i majątku pierwotnego. Zysk podlega opodatkowaniu, toteż z pojęciem czystego zysku mamy do czynienia po odjęciu od zysku (dochodu) naliczonych podatków, do których jest się zobowiązanym. W sensie ekonomicznym jest to nadwyżka wpływów nad wydatkami. Ponadto prowadzenie działalności gospodarczej ukierunkowane na zarobek nie zawsze traktowane było przez ustawę o działalności gospodarczej jak taka działalność. W szczególności dotyczy to art. 9 DziałGospU, zgodnie z którym nie wymagała zgłoszenia do ewidencji działalność gospodarcza (a więc ustawa przesądzała o tym, że jest to taka działalność) prowadzona osobiście przez osobę fizyczną, jeżeli zarobek stanowił dodatkowe źródło dochodu tej osoby (uboczne zajęcie zarobkowe) w zakresie określonym w art. 9 ust. 2. Dotyczyło to wytwarzania przedmiotów majątku osobistego, domowego i gospodarskiego oraz rękodzieła ludowego i artystycznego, naprawy i konserwacji przedmiotów użytku osobistego, domowego i gospodarskiego oraz mieszkań, wykonywania innych usług z użyciem materiałów i narzędzi własnych oraz powierzonych (z wyjątkiem zarobkowego przewozu osób), czynności handlowych polegających na sprzedaży nieprzetworzonych produktów rolnych, ogrodniczych, sadowniczych, hodowlanych, w tym mięsa z uboju gospodarczego, runa leśnego, owoców leśnych, przetworów domowych.

Tak więc mieliśmy do czynienia z sytuacją, w której podmiot, mimo że prowadził działalność gospodarczą, nie uzyskał statusu podmiotu gospodarczego. Ustawa nie traktowała również, ale z powodów przedmiotowych, jako działalność gospodarczą podjęcia działalności wytwórczej, rolniczej w zakresie produkcji roślinnej i zwierzęcej, ogrodniczej oraz sadowniczej.

- 13** Od strony podmiotowej problemem było, co możemy uznać, a co nie, za **jednostkę organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej** (tzw. podmiot ustawowy), a także oddzielenie sfery gospodarczej od niegospodarczej wśród osób fizycznych i prawnych. Największe problemy powstawały przy uznaniu podmiotowości gospodarczej spółki cywilnej. Część przedstawicieli doktryny oraz orzecznictwo uznawały spółkę cywilną za podmiot gospodarczy (por. w szczególności *A. Jędrzejewska*, Podmiotowość prawna; zob. wyr. SN z 14.12.1990 r., I CR 529/90, PUG 1991, Nr 7, s. 122; wyr. NSA z 9.4.1991 r., SA/Wr 48/91, ONSA 1991, Nr 3–4, poz. 56) czy wręcz – w kategoriach prawa cywilnego – za jednostkę organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej, ale posiadającą zdolność sądową (por. dwa sprzeczne orzeczenia, z których jedno przyjmuje zdolność sądową, a drugie ją wyklucza: wyr. SN z 4.2.1993 r., I CRN 2/93, OSP 1993, Nr 10, poz. 194 [negacja]; uchw. SN(7) z 26.1.1996 r., III CZP 111/95, OSNC 1996, Nr 5, poz. 63, oraz uchw. SN z 7.7.1993 r., III CZP 87/93, OSP 1994, Nr 11, poz. 204), układową (uchw. SN z 28.7.1993 r., III CZP 97/93, OSNCP 1994, Nr 1, poz. 20), upadłościową (uchw. SN z 27.5.1993 r., III CZP 61/93, OSNCP 1994, Nr 1, poz. 7).

Doprowadziło to do pewnej patologii jurystycznej, polegającej na interpretacji rozszerzającej art. 1 KC (tak również *W.J. Katner*, Kupiec, s. 178; *W. Pyziół*, [w:] *W. Pyziół, A. Szumański, I. Weiss*, Prawo, s. 70–73).

Przez takie podejście spółka cywilna wyparła prawie całkowicie spółkę jawną z obrotu. Sytuacja ta zmieniła się diametralnie od 1.1.2001 r., tj. z chwilą wejścia w życie ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym, która nie uznaje spółki cywilnej za przedsiębiorcę. Przedsiębiorcami są tylko **osoby** tworzące spółkę cywilną.

Podstawową definicję przedsiębiorcy na użytek prawa prywatnego – a jak można sądzić również prawa publicznego w kontekście stosunków cywilnoprawnych – **zawiera art. 43¹ KC**.

Zgodnie z tym przepisem przedsiębiorcą jest osoba fizyczna, osoba prawna i jednostka organizacyjna, która nie jest osobą prawną, a której ustawa przyznaje zdolność prawną, prowadząca we własnym imieniu działalność gospodarczą lub zawodową. **Przyjęte tu zostały dwa kryteria: podmiotowe i przedmiotowe.** W pierwszym wypadku decydujące podmiotowo będą kryteria wynikające z przepisów Kodeksu cywilnego dotyczące osób (fizycznych i prawnych) oraz podmiotów (posiadających zdolność prawną). Tak więc przymiot przedsiębiorcy będzie przysługiwał każdemu podmiotowi stosunków cywilnoprawnych pod warunkiem spełnienia kryterium przedmiotowego (zob. *A. Janiak*, [w:] *A. Kidyba* (red.), *Kodeks cywilny*, s. 191 i nast.). To ostatnie zawarte jest w art. 3 PrPrzed. Aktualnie więc chodzić będzie o wszelką działalność z użyciem kryterium z art. 3 PrPrzed. Tak więc, w rozumieniu przepisów Kodeksu cywilnego, podobnie jak w Prawie przedsiębiorców, również działalność tzw. wolnych zawodów mieści się w kategorii przedsiębiorców (por. również *J. Jacyszyn*, *Wykonywanie wolnych zawodów*, s. 38 i nast.; *M.A. Waliński*, [w:] *System Prawa Handlowego*, t. 1, s. 388).

W kontekście działalności zawodowej należy również zwrócić uwagę na definicję rzemiosła. Zgodnie z art. 2 ust. 1 ustawy z 22.3.1989 r. o rzemiośle (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r. poz. 2159 ze zm.) rzemiosłem jest zawodowe wykonywanie działalności gospodarczej przez:

- 1) osobę fizyczną, z wykorzystaniem zawodowych kwalifikacji tej osoby i jej pracy własnej, w imieniu własnym i na rachunek tej osoby – jeżeli jest ona mikroprzedsiębiorcą, małym przedsiębiorcą albo średnim przedsiębiorcą w rozumieniu PrPrzed lub
- 2) wspólników spółki cywilnej osób fizycznych w zakresie wykonywanej przez nich wspólnie działalności gospodarczej – jeżeli spełniają oni indywidualnie i łącznie warunki określone w pkt 1, lub
- 3) spółkę jawną, z wykorzystaniem zawodowych kwalifikacji, określonych w ustawie, wszystkich wspólników i ich pracy własnej – jeżeli jest ona mikroprzedsiębiorcą, małym przedsiębiorcą albo średnim przedsiębiorcą w rozumieniu PrPrzed, lub
- 4) spółkę komandytową osób fizycznych, z wykorzystaniem zawodowych kwalifikacji określonych w ustawie, jeżeli jest ona mikroprzedsiębiorcą, małym przedsiębiorcą albo średnim przedsiębiorcą w rozumieniu PrPrzed, lub
- 5) spółkę komandytowo-akcyjną osób fizycznych, z wykorzystaniem zawodowych kwalifikacji określonych w ustawie, wszystkich wspólników i ich pracy własnej – jeżeli jest ona mikroprzedsiębiorcą, małym przedsiębiorcą albo średnim przedsiębiorcą w rozumieniu PrPrzed, lub
- 6) jednoosobową spółkę kapitałową, powstałą na podstawie art. 551 § 5 KSH w wyniku przekształcenia przedsiębiorcy będącego osobą fizyczną, wykonującego we własnym imieniu działalność gospodarczą, z wykorzystaniem swoich zawodowych kwalifikacji i pracy własnej – jeżeli powstała spółka jest mikroprzedsiębiorcą, małym przedsiębiorcą albo średnim przedsiębiorcą w rozumieniu PrPrzed, lub
- 7) spółkę, o której mowa w pkt 3–5, jeżeli działalność gospodarcza jest wykonywana z wykorzystaniem zawodowych kwalifikacji określonych w ustawie, przynajmniej jednego wspólnika i jego pracy własnej, pod warunkiem że pozostałymi wspólnikami są małżonek, wstępni lub zstępni wspólnika, lub
- 8) wspólników spółki cywilnej osób fizycznych w zakresie wykonywanej przez nich wspólnie działalności gospodarczej, jeżeli działalność gospodarcza jest wykonywana z wykorzystaniem zawodowych kwalifikacji przynajmniej jednego wspólnika i jego pracy własnej, pod warunkiem że pozostałymi wspólnikami są małżonek, wstępni lub zstępni wspólnika oraz wszyscy wspólnicy łącznie są mikroprzedsiębiorcą, małym przedsiębiorcą albo średnim przedsiębiorcą w rozumieniu PrPrzed.